

بحران آب در سایه فساد

نگاهی به اقتصاد سیاسی آب شهری در هند، پاکستان و مصر

دست بالا: سیاست و مافیا در هم تنیده

در دهلی نو، مافیای آب مستقیماً با برخی از اعضای حزب حاکم و نمایندگان مجلس هماهنگ است. مسئله آب در انتخابات سراسری به یک اهرم سیاسی تبدیل شده است. در ژوئن ۲۰۲۴، دیوان عالی هند در اوج بحران آب و موج گرما، به شدت از دولت دهلی انتقاد کرد و پرسید: «مردم رنج می‌برند، شما چه اقدامی علیه مافیای تانکر کرده‌اید؟» بر اساس گزارشی در ژانویه ۲۰۲۵، اتهامات جدی درباره همدستی مقامات شرکت آب دهلی (DJB) تا بالاترین سطح مدیریتی با مافیای تانکر مطرح شده است. حتی مدیرعامل شرکت نیز به همدستی با این شبکه متهم شده است.

دست میانی: فساد در پروژه‌ها و قراردادهای

در ژوئیه ۲۰۲۴، پلیس ایالت گجرات یک رسوایی ۹۰ میلیون روپیه‌ای در طرح دولتی تأمین آب روستایی کشف کرد. ۱۰ نفر از جمله مقامات دولتی دستگیر شدند. در منطقه یاواتمال ماهاراشترا نیز پیمانکاران خصوصی از لوله‌های بی‌کیفیت استفاده کرده بودند و خسارتی حدود ۷۰ میلیون روپیه ایجاد شد. پلیس دهلی از دستبرد غیرقانونی به آب کانال «موناک» (که از ایالت هاریانا به دهلی جریان دارد) پرده برداشت.

دست پایین: اخاذی و رشوه در سطح محله

در برخی از شهرهای هند، اپراتورهای شبکه در ازای دریافت

در عصری که دسترسی به آب آشامیدنی سالم به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشر شناخته می‌شود، شبکه‌های گسترده و سازمان‌یافته فساد در بخش آب کشورهای هند، پاکستان و مصر به یکی از موانع اصلی تحقق این حق تبدیل شده است. مطالعات میدانی و گزارش‌های تحقیقی سال‌های اخیر نشان می‌دهد که «مافیای آب» در این سه کشور با حمایت پنهان یا آشکار سیاستمداران و بوروکرات‌های فاسد، نه تنها منابع آبی عمومی را به غارت می‌برند، بلکه سیستم‌های آبرسانی شهری را نیز تحت کنترل خود درآورده‌اند. در این نوشتار، ابعاد و جلوه‌های این پدیده را در سه کشور مذکور بررسی می‌کنیم و زمینه‌های مشترک شکل‌گیری چنین شبکه‌هایی را تحلیل خواهیم کرد.

مافیا یا الیگارش؟

«مافیای آب» اصطلاحی است که در رسانه‌ها و محافل عمومی رواج یافته، اما برخی پژوهشگران ترجیح می‌دهند از «الیگارش‌های آبی» سخن بگویند. تفاوت در این است: مافیا بر پنهان‌کاری و فعالیت غیرقانونی تأکید دارد، در حالی که الیگارش آبی به ساختارهای نیمه‌رسمی و رسمی اشاره می‌کند که در دل نهادهای قدرت رشد کرده‌اند. در هر سه کشور مورد بررسی، این دو وجه در هم تنیده شده‌اند: فساد هم جنایی است، هم نهادی.

۱. هند؛ فساد هرمی از سیاستگذاری تا شیربندان

در هند، فساد آب ساختاری هرمی دارد؛ از سیاستگذاری در بالاترین سطح تا «شیربندان» در پایین‌ترین سطح.

بلافاصله در جای دیگر شیر جدید می‌زند. یکی از اعضای شورای شهر گفته است: «ما یکی را می‌بندیم، آنها ده تا باز می‌کنند.»

افشاگران و انتقام

تحقیقات گسترده شبکه روزنامه‌نگاری تحقیقی جهانی (GIJN) نور را بر «کریپتوکراسی» (حکومت دزدان) در قلب توزیع آب تابانده است. در یک مورد، معاون درآمد شرکت آب کراچی، پس از افشای یکی از بزرگ‌ترین عملیات‌های سرقت آب در تاریخ این شهر، از سمت خود تعلیق شد.

چرخه فساد دوطرفه؛ تخریب برای فروش

گزارش‌های محلی نشان می‌دهد که برخی مهندسان اجرایی با خراب کردن عمدی لوله‌ها، مجوز حفاری و قراردادهای جدید می‌گیرند. آن‌ها با این اقدامات، وابستگی مشترکین به تانکرها را افزایش می‌دهند. در برخی شهرهای پاکستان، نوعی چرخه فساد دوطرفه شکل گرفته است: کارمند شرکت آب بدون دستور رسمی، فشار آب یک منطقه را پایین می‌آورد. سپس همان کارمند (یا همکارش) با همکاری یک فروشگاه مشخص، به ساکنان آن منطقه پمپ و مخزن می‌فروشد. بعداً در بازرسی، همان کارمند «تخلف پمپ غیرمجاز» را برای مشتریان آن فروشگاه ثبت نمی‌کند. تحقیقی در سال ۲۰۲۲ در لاهور نشان داد که از ۵۰ خانوار دارای پمپ، ۴۲ خانوار اعلام کردند که همان شخصی که قبلاً به عنوان مأمور قرائت کنتور به خانه‌شان آمده بود، بعداً شماره فروشنده پمپ را به آن‌ها داده است.

رشوه ۶۰ تا ۷۰ دلاری، فشار آب را در یک محله خاص افزایش می‌دهند. پیمانکاران ساختمانی با رشوه به مأموران، مجوز ترکیدن لوله می‌گیرند تا بعداً بتوانند انشعاب غیرقانونی برای ساختمان‌نوساز خود بزنند. هزینه نهایی این فساد از جیب مردم و بودجه عمومی پرداخت می‌شود.

بخشودگی صورتحساب؛ کالایی برای فروش

شرکت‌های آب دهلی به کارمندان خود اختیار بخشودگی جرایم و بدهی مشترکین را می‌دهند. این اختیار امروز به کالایی برای فروش تبدیل شده است. حسابرسی شرکت آب دهلی نشان داد که ۴۰ درصد کل بخشودگی‌های مالی بدون سند و خارج از ضابطه بوده است.

بازار سیاه آب

در جنوب دهلی، مافیای تانکر هر تانکر آب را ۱۸ تا ۲۴ دلار می‌فروشد، در حالی که آب لوله‌کشی تقریباً رایگان است. در بنگلور، مافیا با حفر چاه‌های عمیق غیرمجاز، آب زیرزمینی را استخراج و با تانکر به مناطق کم‌آب می‌فروشد. در دهلی نیز بستر خشک رودخانه یامونا هدف حفاری غیرمجاز است.

۲. پاکستان؛ غارت سازمان‌یافته شهری با حمایت پلیس

در پاکستان، فساد در بخش آب ابعاد هولناک‌تری یافته است. شبکه فساد در این کشور آشکار، خشن و سازمان‌یافته است. رسانه‌ها و ناظران محلی رسماً از آن با عنوان «مافیای آب» یاد می‌کنند.

سرقت صنعتی آب

تحقیقات نشان می‌دهد که مافیای آب تا ۳۰ درصد از آب شهر کراچی را از طریق شبکه‌ای از شیرهای آتش‌نشانی غیرمجاز به سرقت می‌برد؛ آن هم با حمایت پنهان نخبگان حاکم و بوروکراسی فاسد. ساختار این مافیا کاملاً صنعتی است: از حفاران و اتصال‌دهندگان غیرمجاز به خطوط اصلی (با همکاری کارکنان شرکت آب) تا ناوگان تانکرهای خصوصی برای آب‌دزدی. برخی از افسران پلیس محلی مستقیماً در این شبکه شریک هستند و در برابر دریافت سهم خود، چشم‌پوشی می‌کنند. در یک عملیات مشترک، تونلی مخفی مستقیماً به خط لوله ۳۳ اینچی شرکت آب کراچی (KWSC) متصل شده بود. این تونل آب شیرین را با استفاده از یک پمپ بزرگ می‌دزدید. وجود چنین تأسیسات پنهانی بدون اطلاع کارکنان خط لوله ممکن نبود.

واکنش نهادهای رسمی

بر اساس گزارشی از شبکه خبری ANI در دسامبر ۲۰۲۵، مجلس ایالت سند پاکستان به طور رسمی ابعاد این بحران را مطرح کرد و مافیای تانکر را یکی از عوامل اصلی کمبود آب در کراچی معرفی نمود. ارزش این بازار سیاه در کراچی میلیاردها روپیه تخمین زده می‌شود. دولت محلی گاهی چند شیر غیرمجاز را می‌بندد، اما مافیا

بخشودگی های غیرقانونی

گزارش دیوان محاسبات پاکستان در سال ۲۰۲۱ فاش کرد که بخشودگی های غیرقانونی جرایم و بدهی مشترکین توسط شرکت های آب، سالانه ۸ میلیون دلار به شرکت آب ضرر وارد کرده است.

۳. مصر؛ فساد ساختاری از بالا به پایین

در مصر، فساد از سطح تصمیم گیری های کلان آغاز می شود و در نهایت به صورت زیرساخت فرسوده و فشار ضعیف، گریبان مردم را می گیرد.

کلاهبرداری در پروژه های ملی

در سال ۲۰۱۵، یک تحقیق گسترده، فساد عمیق در بدنه دولت مصر را افشا کرد. در سال ۲۰۱۷، عوامل دولتی و پیمانکاران خصوصی در پرونده ۱۰۰ میلیون دلاری پروژه آب شهر جدید قاهره به فساد متهم شدند و پرونده آنها به دادگاه رفت. در اسکندریه، شهرداری یک میلیون دلار برای خرید پمپ های بی کیفیت و غیرقابل استفاده برای یک تصفیه خانه فاضلاب هزینه کرد. این پمپ ها همزمان با وقوع سیلاب شهری از کار افتادند و مرگ شهروندان را رقم زدند.

هدررفت و رشوه

بر اساس گزارش ها، حدود ۳۵ درصد آب تولیدی کشور در اثر فرسودگی شبکه و نشت، هدر می رود. مقامات محلی برای وصل کردن انشعابات یا رفع مشکل فشار، از مردم رشوه می گیرند.

سالانه ده ها هزار مورد انشعاب غیرمجاز در مصر کشف می شود. اما تحقیقات نشان داده که بسیاری از این انشعاب ها بار دیگر - و با همان مشخصات - دوباره وصل می شوند؛ این بار با قراردادی رسمی و پشت پرده. یک گزارش میدانی از منطقه ای در قاهره نشان داد که مأموران شرکت آب با دریافت ۳۰ تا ۱۰۰ دلار، به خانوارهای بدون مجوز انشعاب می فروشند و بعد آن را در سیستم رسمی به عنوان «اشتباه خوانش کنتور» ثبت می کنند.

الگوریتم چهار مرحله ای بحران سازی و سودآوری

با نگاه به این سه کشور، می توانیم الگوریتم پشت صحنه مدیریت بحران و فروش تجهیزات را استخراج کنیم؛ الگوریتمی که مشترکین را به دام می اندازد:

- **گام اول - تخریب شبکه:** کارمندان و مسئولان خط لوله، زیرساخت را عمداً تخریب می کنند یا از تعمیر آن عمداً خودداری می کنند.
- **گام دوم - سرقت و قاچاق:** مأموران حفاظت چشم خود را بر روی اتصالات غیرمجاز (مخصوصاً برای تأمین آب تانکرهای خصوصی و انشعابات غیرمجاز) می بندند.
- **گام سوم - بی ثباتی شبکه (احساس کمبود):** اپراتورهای شبکه به طور انتخابی شیرآلات را می بندند تا فشار و بی نظمی ایجاد کنند. این بی نظمی یک راه حل مزمین به مردم تحمیل می کند: خرید و نصب پمپ!
- **گام چهارم - جریمه و واداشتن مشترک به پرداخت مضاعف:** دولت نه خودش، بلکه شهروندانی را مقصر می داند که برای بقاء مجبور به نصب پمپ شده اند. آنها را هم جریمه و هم مجبور به نصب مخزن می کند.

بررسی موارد مستند از هند، پاکستان و مصر نشان می دهد که این تاکتیک های هماهنگ، فراتر از یک تبانی ساده برای فروش پمپ است. سه کشور در یک چیز مشترکند: فساد آب در آنها سیستمی است، نه موردی. در این کشورها، مافیای آب با بهره برداری از فساد سیستماتیک، تنها یک محصول خاص را نمی فروشد. بلکه کل بازار سیاه آب را مدیریت می کند و «کمبود» را به عنوان یک سرویس (پمپ، تانکر، انشعاب غیرمجاز) به فروش می رساند.

منابع:

- Alexandria officials arrested over corrupt water pumps deal
- Pune: Valve Operators Accused of Taking Bribes for Water Supply
- The dry truth: Inside Karachi's failing water system
- KWSC officials accused of fabricating water crisis in Karachi
- Karachi's water crisis exposes deep rot as residents accuse authorities of deception
- Who pays for water? MSU researchers examine Karachi's water mafia, local experts reflect on Michigan's water woes